

Т. Ю. Перга

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України

Т. В. Шевчук

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

T. Perga

State Institution «Institute of World History of NAS of Ukraine»

T. Shevchuk

National Technical University of Ukraine

«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА НА МАЛЬТІ

Cultural policy of Malta

У статті досліджуються головні фактори, що вплинули на формування культурної політики Мальти. Зроблено висновок, що її особливістю, з одного боку, є віддзеркалення колоніального минулого країни, а з іншого — впровадження ідеї культурного моста між Європою й північною Африкою. Вказано на важливу роль історичних традицій, політичної ситуації, особливостей економіки, церкви, тенденції розвитку Європейського Союзу в реалізації культурної політики. Розглянуто розвиток цієї політики під час перебування при владі Націоналістичної та Лейбористської партій. Доведено, що збереження і примноження національної спадщини Мальти розглядається не лише як джерело соціально-економічного розвитку, а і як один з інструментів формування національної ідентичності. Виявлено головні напрями культурної політики країни, серед яких: збереження культурних пам'яток, розвиток архівів, мережі бібліотек, креативної економіки, збереження традицій, ритуалів та свят, мистецьких і арт-фестивалів, які поєднують елементи історії й фольклору з сучасністю. З'ясовано, що у зв'язку з проблемою біженців у мальтійському суспільстві розпочалася дискусія щодо політики мультикультуралізму та внеску неєвропейських народів у формування національної ідентичності.

Ключові слова: Мальта, культурна політика, національна спадщина, ідентичність, ЄС.

The article examines the main factors that had the influence on the formation of cultural policy of Malta. It is concluded that, on the one hand, it reflects the

colonial past of the country and on the other — implements the idea of a cultural bridge between Europe and North Africa. It has indicated the important role of such factors in the development of this policy as historical traditions, political situation, peculiarities of economy, church, and tendencies of EU development. The steps taken by two major political parties of the country — Nationalist and Labor — in the implementation of the cultural policy on Malta has considered. It has proved that the preservation and development of the national heritage of Malta is considered not only as a source of social and economic development, but also as one of the tools for the formation of the national identity. The main directions of the cultural policy of the country are identified, among them: preservation of existing cultural monuments; development of archives, network of libraries and creative economy; preservation of existing traditions, rituals and holidays; art festivals, which unite the history with the modernity. It has been found that the problem of refugees in Maltese society started the discourse on the policy of multiculturalism and the contribution of non-European peoples to the formation of national identity.

Key words: Malta, cultural policy, national heritage, identity, EU.

У Європейському Союзі Мальта посідає особливе місце. Вона є не лише найменшою з держав-членів ЄС (її площа становить 316 км², а кількість мешканців — близько 500 тис. чол.), а і єдиною країною, що має колоніальне минуле. Як «перехрестя Середземномор'я», Мальта довго була об'єктом домінування інших держав (візантійський і арабський періоди, правління іспанців, мальтійських рицарів, британський протекторат). Лише 1964 р. країна отримала автономію в складі Британської Співдружності. Ці фактори суттєво вплинули на формування культурної політики Мальти, яка, з одного боку, віддзеркалює її багату історію, а з іншого — впроваджує ідею культурного моста між Європою та північною Африкою.

Закордонні дослідники (Кармель Кассар, Ернле Бредфорд, Джон Самут Тальяферро, Брайан вал Блуа, Джозефа Еллела, Падді Куммінс) присвятили історії Мальти низку ґрунтовних розробок. Зокрема це стосується Середньовіччя, Нового та Новітнього часу. Культурну політику вони розглядають через призму історичної спадщини та значення для сучасного розвитку країни. Спробу простежити зв'язок культури з ідентичністю зробили Генрі та Олівер Фрігтірі Френдо, Джон П. Мітчел. Російські науковці зосередили увагу переважно на історії Мальтійського ордена (І. Нестеренко, Ю. Яшнев, В. Захаров, С. Пчельников). У вітчизняній науці Мальта є однією з найменш вивчених країн. Її коротка історія висвітлюється у низці підручників з країнознавства та історії Європи авторства В. П. Крижанівського, М. С. Дорош-

ка, В. І. Головченка, Р. А. Кривоноса, Н. Ф. Сербіної (Крижанівський, В. П., ред. 2008).

Вивчення унікального досвіду Мальти з розвитку культурної політики має значний практичний інтерес для України, що є особливо актуальним з огляду на відсутність студій у цій царині.

Тому мета статті — визначити особливості культурної політики Мальти в другій половині ХХ — на початку ХХІ ст.

Сучасна культурна політика Мальти формується під впливом багатьох факторів: історичних традицій, політичної ситуації, особливостей економіки, церкви, тенденцій розвитку Європейського Союзу. Протягом століть країна була об'єктом панування іноземних держав, що породило боротьбу між ними за вплив на мальтійське суспільство, зокрема через розвиток культури та історичних традицій. Показовим у цьому відношенні є питання мальтійської мови. В першій половині ХХ ст. протистояння розгорнулося між Італійським інститутом Культури та Британським інститутом. Виступи за розширене використання італійської мови підтримала політична еліта країни, в результаті чого італійську почали вживати в усіх офіційних і правових документах, що було зафіксовано в Конституції країни. Для протидії італійському впливу Британська колоніальна влада підтримала мальтійську мову, чим привернула на свій бік мальтійських письменників, які відіграли ключову роль у боротьбі за поширення національної культури. Друга світова війна забезпечила союз Мальти з англійцями проти італо-німецької осі, що закріпило цю тенденцію.

Те, що Мальта 1964 р. проголосила політичну незалежність від Великої Британії, спонукало до появи нових концепцій демократизації культури, в яких віддзеркалилися тенденції, що тоді спостерігалися у багатьох європейських країнах. Рух до Європейської інтеграції (першим кроком на цьому шляху став вступ Мальти 1965 р. до Ради Європи) призвів до зміни моделі розвитку країни та формування сервісної економіки. Культурну спадщину почали розглядати як критично важливий актив соціально-економічного розвитку країни. Після перших незалежних виборів, які відбулися 1966 р., розпочалася інституалізація культурної політики. Початком процесу варто вважати призначення міністра у справах освіти, культури та туризму, що сталося в історії країни вперше.

На чолі культурного відродження, що розпочалось на Мальті в 1960-х рр., стало нове покоління письменників та інтелектуалів, яке мало значний вплив на суспільство через літературу, театр, образотворче мистецтво та музику. Молоді інтелектуали сформулювали культурні цілі, які було винесено на обговорення в засобах масової інформації, та привернули увагу до важливості розробки державної культурної політики.

Важливо наголосити, що в мальтійському суспільстві та між політичними елітами країни знайдено консенсус стосовно важливості розвитку культури та збереження багатой історичної спадщини, яку визнано ключовим елементом економічного зростання. Тому незалежно від того, яка партія приходить до влади, обраний курс залишається незмінним. Водночас, на відміну від багатьох європейських країн, на Мальті не створено спеціального органу, який би реалізовував державну культурну політику. Портфель Міністра культури мандрує від міністерства до міністерства (Міністерства юстиції і самоврядування, Міністерства молоді, освіти та спорту, Міністерства туризму і довкілля) залежно від того, яка політична партія перемагає на виборах.

Вже у 1970-х і 1980-х рр. дві основні політичні партії країни — Націоналістична партія (НП) і Лейбористська партія Мальти (ЛП) — включили питання культурної політики до передвиборних програм. 1971 р. НП пообіцяла виборцям, у разі приходу до влади, створити Художню Раду, яка підтримуватиме розвиток культури. 1976 р. вона зобов'язалася визнати художників та інтелектуалів каталізаторами життя нації, «розширити можливості для всього народу» і «посилити культурний обмін з іншими країнами». Обіцянку створити Національну раду мистецтв було повторено у програмах НП 1987, 1992 і 1996 рр. В результаті 2002 р. було створено Раду Мальти в справах культури і мистецтв (МССА). У 1990-х рр. НП виступила за необхідність перегляду культурної політики, яка мала стати «не привілеєм елітної меншості, а динамічною спадщиною всього народу» (Foxell E., de Trafford, A. 2007).

Лейбористська партія Мальти також сформулювала свої культурні цілі на початку 1970-х рр. Прийшовши до влади, 1971 р. вона призначила міністра освіти і культури. У передвиборній програмі 1976 р. ЛП присвятила окремий розділ інтелектуальному й моральному аспекту культури «в боротьбі з матеріалізмом». Визнаючи нерозривність зв'язку між освітою та культурою, партія також заявила, що культура має бути інструментом для задоволення соціально-економічних потреб мальтійських островів. На початку 1980-х рр. ЛП визначила культуру як джерело ідентичності й наголосила на тому, що слід «демократизувати культуру та мистецтво». У 1990-х рр. Лейбористська партія підкреслила в програмі важливість просування культурних цінностей і традицій серед дітей та молоді, роль у цьому засобів масової інформації, а також значення культури для поліпшення міжнародного іміджу Мальти, особливо в рамках середземноморського регіону (The Labour Party's...).

Проблеми й потреби розвитку культурної політики було визначено на основі дослідження «Культурна оцінка нації», яке 1993 р. провело міністерство, котре тоді опікувалося культурними питаннями (при уряді НП). У цій допо-

віді визнано, що засоби масової інформації суттєво впливають на розвиток культурних тенденцій у країні, що важливо поширювати традиційні розваги мальтійського суспільства (наприклад, різні фестивалі, свята, народні гуляння). Також було підкреслено активну роль неурядових організацій у проведеному цих культурних заходів (Sammut, C. 2007, с. 56).

2001 р. Міністерство освіти, до компетенції якого входили питання культури і мистецтва, провело консультації з громадськістю щодо державної культурної політики Мальти й розробило документ, що мав лягти в її основу. 2002 р. країну відвідала делегація Ради Європи, яка оцінила цей дещо дискусійний документ і розробила пропозиції щодо стратегії його реалізації. Доповідь експертів написав професор Ентоні Еверіттом (Велика Британія) і згодом її представили на пленарному засіданні Комітету культури в Страсбурзі. Незважаючи на те, що цей документ було оцінено, як унікальну можливість закласти засади вирішення проблем розвитку національної культури на Мальті, його не довели до цілковито офіційної форми (Goldfrey Baldassino. 2002). Однак, незважаючи на це, в подальші роки було реалізовано низку рекомендацій, що містились у вказаній доповіді. Зокрема, вкажемо на прийняття низки документів, які сформували правову базу для створення Ради Мальти культури і мистецтв (МССА), Національної ради книги та «Закону про культурну спадщину».

Згідно з «Законом про культурну спадщину» (2002 р.) почала функціонувати широка мережа спеціальних органів державного управління культурною політикою, що створили каркас для державного управління в цій сфері: Комітет гарантій, Фонд культурної спадщини, Національне агентство з музеїв, збереження і культурної спадщини («Heritage Malta»), Суперінтендантство культурної спадщини, Управління Гарантій для реставраторів. Вони доповнили вже наявні структури: Раду ремесел (створену 2000 р.) та Раду книг (2001 р.) (Malta Cultural...). 2005 р. перелік цих установ було розширено за рахунок Комісії з кінематографу Мальти та Медіабюро Мальти; було також введено посаду Національного архіваріуса і проведено реструктуризацію Національного архіву. 2008 р. створено Фонд з фільмів та Фонд з мистецтва. Назви цих установ ілюструють напрями культурної політики, яка впроваджується на Мальті з початку ХХІ ст. Водночас, окрім державних інституцій, велику роль у формуванні культурних традицій відіграє католицька церква, що склалось історично. Вона має конституційне значення та утримує левову частку освітніх закладів, представників культури й мас-медіа, які мають значний вплив на мальтійське суспільство.

З вступом до Європейського Союзу 2004 р. розпочався новий етап у розвитку культурної політики на Мальті. Необхідність дотримуватися викладе-

них у Маастрихтському договорі принципів свободи творчого вираження, фундаментальних прав на доступ до культури та збереження культурної різноманітності заохотила подальші інвестиції в розвиток цієї сфери. Варто взяти до уваги й політичні амбіції Мальти — приєднання до ЄС дало їй змогу долучитися до європейських ініціатив, зокрема програм у галузі культури і засобів масової інформації. Вони, разом з іншими програмами фінансування ЄС, такими, як європейські структурні фонди та фонди регіонального розвитку, з одного боку, відкрили простір для більш активної політики уряду, а з іншого — створили додатковий тиск на уряд (ідеться про визнання культури важливим сектором економічного й соціального розвитку країни).

В грудні 2006 р. Міністерство культури і туризму опублікувало першу Національну стратегію культурної спадщини, розроблену на основі Закону про культурну спадщину 2002 р. Основні цілі стратегії полягали в розширенні участі громадян, поліпшенні управління, розвитку культурних ресурсів і сталому використанні ресурсів культурної (національної) спадщини (National Strategy... 2006).

Наголосимо, що як невелика острівна держава, Мальта надзвичайно сильно залежить від туризму, який є одним з головних джерел прибутку країни. Тому підтримку і розвиток культурної спадщини вона розглядає як ключову умову розвитку туризму. Це зумовило включення заходів щодо збереження культурної спадщини до прийнятих 2007 р. Плану туризму для мальтійських островів і Національної стратегії туризму Мальти.

Ще однією особливістю культурної політики Мальти є значна увага, яка приділяється розвитку креативних галузей економіки. 2007 р. вперше до бюджету країни було включено фінансування їх розвитку. В державному бюджеті на 2008 р. уже наголошувалося на фундаментальній ролі культури в розвитку людини, формуванні національної ідентичності й на тому, що вона виступає індикатором прогресу та розвитку суспільства. В річці цього розвитку креативних галузей економіки розглядався, як зв'язна ланка між історією й сучасністю, підтримкою й розвитком культурних традицій у мальтійському суспільстві (Foxell, E., de Trafford A. 2007).

Зростання розуміння значної ролі культури та історичної спадщини для розвитку Мальти, формування національної ідентичності та розвитку історичної політики сприяло тому, що напередодні виборів 2008 р. Лейбористська партія Мальти, яка перебувала на той час в опозиції, оголосила культуру одним зі своїх політичних пріоритетів і підготувала документ з викладенням списку з 36 рекомендацій, які варто було втілити в культурній політиці.

Вказані фактори підготували ґрунт для розробки національної культурної політики Мальти. 2008 р. міністр освіти, культури, молоді та спорту призна-

чив з цього питання робочу групу. 2010 р. було проведено відповідні громадські консультації. Остаточний документ підготували 2011 р. В ньому визначались такі пріоритетні напрями розвитку національної культурної політики: вдосконалення структури управління культурою; міжнародна культурна співпраця; зміцнення професійного статусу працівників культури; артикуляція конкретних потреб мистецтва, спадщини та аудіовізуальних секторів; розвиток культурних прав, розширення участі громадськості в збереженні культурної спадщини, культурна соціалізація та культурне включення; збереження об'єктів культурної спадщини (презервація та консервація), забезпечення довгострокової стійкості культурного сектора (Baldacchino, G. 2002).

На його основі 2012 р. на Мальті було прийнято другу Національну стратегію культурної спадщини. В ній зазначено, що культурна різноманітність через широку участь заінтересованих сторін є важливим елементом управління культурною спадщиною країни. Виклик її збереженню полягає в тому, що, попри короткострокові рішення й тиск, догляд за культурним надбанням потребує розроблення і дотримання довгострокових дій, адже ресурси культурної спадщини Мальти є невідновлюваними та унікальними (National Strategy... 2012).

За нашими оцінками, нині доцільно виділити такі головні напрями розвитку культурної політики Мальти.

Перший — це збереження культурних пам'яток. Протягом останніх років головні роботи ведуться в столиці країни — м. Валетта, яке було проголошено культурною столицею Європи 2018 р. Зокрема 2013 р. було відкрито Центр інтерпретацій фортифікацій, розпочалася реконструкція приміщень парламенту на майдані Свободи, центральної брами міста, гавані.

По-друге, варто вказати на велику роль, яку на Мальті відводять розвитку архівів. 2004 р. розпочалося впровадження Національного проекту пам'яті, в рамках якого створено три архіви: архів портретів, архів фільмів та національний архів фото й звуку, вільний доступ до якого мають усі мешканці країни. Вони заохочуються до створення фондів цих архівів.

По-третє, розвивається мережа бібліотек. У країні проводиться активне оцифрування книжок, архівних документів, які розміщують у відкритому доступі. Бібліотекам відводиться особливе місце в освіті, вихованні, популяризації історії країни, її культурних традицій та цінностей. Кілька років тому в країні було створено Національне Агентство Мальтійських бібліотек, які об'єднало кілька структур, що діяли дещо розрізнено.

По-четверте, Мальта взяла курс на розвиток креативної економіки, що є одним із ключових напрямів «Бачення розвитку Мальти на 2015 р. і у наступні роки». У зв'язку з цим, щорічно зростає фінансування розвитку креатив-

них галузей індустрії, створюються установи, що сприяють їхньому розвитку. Наприклад, працює Центр креативності святого Джейсма Кавалера, який часто називають Форумом Валетти з креативності питань творчості.

По-п'яте, здійснюється політика збереження традицій, ритуалів та свят. У цьому контексті найпопулярнішими є фестивалі різних святих, які мають як національне, так і локальне значення. Фестивалі на честь Святого Петра, Святого Павла, Святої Мадонни, Святої Марії навіть мають статус офіційних свят.

По-шосте, на Мальті проводиться багато мистецьких фестивалів, які поєднують елементи історії і фольклору з сучасним розвитком країни.

Отже, культурна політика Мальти спрямована на збереження та розвиток національної спадщини країни, яка розглядається не лише як джерело економічного зростання (зокрема через розвиток туризму), а і як один з інструментів формування національної ідентичності. У зв'язку з проблемою біженців у мальтійському суспільстві розпочалася дискусія відносно політики мультикультуралізму та внеску неєвропейських народів у формування національної ідентичності.

Крижанівський В. П., ред. 2008. *Країнознавство. Підручник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ: Київський університет.

Baldacchino, G. 2002 «A Nationless State? Malta, National Identity and the EU», *West European Politics*, Vol. 25, № A. 191–206.

Foxell E., de Trafford A. 2007. Repositioning Malta as a Cultural Heritage Destination. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, [Online]. Available from: goo.gl/AcMQz1 [20 September 2017].

Malta Cultural Heritage Act (Chapter 445). WIPO, [Online]. Available from: goo.gl/UVHBpA [20 September 2017].

National Strategy for the Cultural Heritage 2006. The Superintendence of Cultural Heritage, [Online]. Available from: goo.gl/3PVrNL [20 September 2017].

National Strategy for the Cultural Heritage 2012. The Superintendence of Cultural Heritage [Online] [Available from]: goo.gl/WyKspW [20 September 2017].

Sammut, C. 2007. *Media and Maltese Society*, Lexington, USA.

The Labour Party's Five Most Ambitious Electoral Proposals. *The Independent*, [Online]. Available from: goo.gl/eB2KxJ [30 May 2017].

Kryzhanivskiy V. P., red. 2008. *Krainoznavstvo. Pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv*. Kyiv: Kyivskiy universytet.

Baldacchino, G. 2002 «A Nationless State? Malta, National Identity and the EU», *West European Politics*, Vol. 25, № A. 191–206.

Foxell E., de Trafford A. 2007. Repositioning Malta as a Cultural Heritage Destination. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, [Online]. Available from: goo.gl/AcMQz1 [20 September 2017].

Malta Cultural Heritage Act (Chapter 445). WIPO, [Online]. Available from: goo.gl/UVHBpA [20 September 2017].

National Strategy for the Cultural Heritage 2006. The Superintendence of Cultural Heritage, [Online]. Available from: goo.gl/3PVrNL [20 September 2017].

National Strategy for the Cultural Heritage 2012. The Superintendence of Cultural Heritage, [Online]. Available from: goo.gl/WyKspW [20 September 2017].

Sammut, C. 2007. *Media and Maltese Society*, Lexington, USA.

The Labour Party's Five Most Ambitious Electoral Proposals. *The Independent*, [Online]. Available from: goo.gl/eB2KxJ [30 May 2017].